

Sumari

A la taula del menjador.....	5
1. La bomba	9
2. Les illes de l'exili, una història d'esperança, obstinació i suïcidi social.....	19
3. La resistència a la rebotiga i l'estranya fruïció d'amagar.....	25
4. El meu nom.....	31
5. Irene	37
6. Llocs que parlen, llocs que canten.....	43
7. Ofrena de morts	51
Epíleg.....	57

© del text: Magalí Murià, 2021
© del pròleg: José M. Murià, 2021
© de l'epíleg: Gemma Domènech Casadevall, 2021
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2021
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: setembre de 2021
ISBN: 978-84-1303-303-7
DL: L 555-2021
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a lleida ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.

A la taula del menjador

A la nostra llar i a moltes altres semblants, on els diners no hi sobraven mai, la taula del menjador de vegades servia fins i tot per dormir-hi... Més d'una vegada s'hi havia posat un tou de flassades per tal que s'hi quedés algú que calia allotjar, malgrat no tenir massa recursos per fer-ho.

La veritat és que aquest moble servia per a moltes coses: hi fèiem els deures que ens manaven a l'escola, hi jugàvem, hi dibuixàvem; també s'hi cosia i es feien reparacions d'estris domèstics. Els diumenges al matí cadascú hi llegia la part que li corresponia d'aquells diaris tan gruixuts i què sé jo quantes coses més. Però tot desapareixia com per encant en arribar l'hora de dinar i la mare compareixia amb les estovalles per tal de parar-la com Déu mana.

L'esmorzar cadascú el feia a l'hora que li convenia d'acord amb les seves particulars obligacions i el mateix passava amb el sopar, més lleuger d'acord amb la conveniència de viure a tanta alçada sobre el nivell del

mar. Però el dinar es revestia sempre, malgrat la modestia obligada, d'una certa solemnitat.

Era rar el dia que no hi érem tots i normalment començàvem a dinar a un quart de tres de la tarda, per tal de tenir temps de posar-nos al corrent amb les coses de cadascú i fins i tot fer després una petita migdiada abans de tornar a les nostres tasques, als voltants de les quatre.

Fos el que fos que passés durant el dia, a l'hora de dinar la taula del menjador es convertia en una mena d'ara per rendir tribut a l'interès col·lectiu. Sovint, però, hi havia poc per explicar i menys per discutir: era quan principalment el pare prenia la paraula i sempre començava dient: "En allà..." Tots sabíem que era sinònim de Catalunya i tot seguit ens contava coses de la seva joventut que la mare reforçava no sempre d'acord amb ell. Curiosament, en aquestes ocasions l'home no parlava mai de la guerra, a la qual hi va anar a fer de soldat i en va passar de molt grosses, i que el va obligar a refugiar-se a França i després a Mèxic.

Vull dir que l'hora de dinar era molt important per a tots i per això procuràvem no perdre'ns-la.

Suposo que als vells els feia sentir una mica com si encara estiguessin a casa seva, *en allà*, perquè sovint hi

feien referència i ens deien que el mateix passava a la seva llar catalana...

Després s'hi van afegir nets que també es varen rendir a la màgia d'aquella reunió, fins que van sobrevenir les faltes i es va acabar dissolent.

Malgrat l'edat i que sovint semblava no assabentar-se massa bé del que es deia, Magalí va copsar esplèndidament el significat d'aquella taula i dels que l'envoltaven. Com si tornéssim a estar units, ha deixat anar unes quantes històries, talment com si encara estiguéssim en aquell menjador.

* * *

En el meu primer viatge a Catalunya, vaig sentir tot seguit que les coses ja no eren com molts refugiats es pensaven. Quan em van convidar a dinar parents i amics dels pares vaig sentir en efecte diverses vegades un alè d'aquell ambient de casa, però sovint presidia la reunió un venerat personatge que ho acaparava tot i no deixava parlar a ningú: la tele.

Potser perquè l'espai d'aquelles llars catalanes era molt més reduït que no pas a Mèxic, el cas era que l'aparell estava sempre instal·lat on tothom el podia

veure i sentir, de manera que de conversa no n'hi va haver gairebé gens.

Al tornar a casa, tan bon punt em vaig reunir amb els meus al vell menjador, el primer que vaig fer va ser demanar-li al pare que mai de la vida no poséssim un televisor a la vista d'aquella part de la casa. Esgarrifat pel que li vaig explicar, se'n va guardar ben bé prou de fer-ho i el nostre menjador no va deixar de ser una autèntica àgora familiar, fins que uns es van morir i d'altres se'n van anar.

És el cas que, amb aquestes pàgines, la meua filla rememora l'esperit que dominava en aquella taula a l'hora de dinar, explicant ara coses del mateix tarannà que les d'aquells temps.

JOSÉ M. MURIÀ

1
La bomba

L'Escala, Girona, 2011

“Aquest poble és ple d’històries”, li vaig dir al meu fill de vuit anys tot caminant per la platja.

“Ho sé”, va contestar, “en sento sempre”.

Durant aquells dies d’estiu a l’Escala vaig compartir amb ell anècdotes sabudes de quan era petita, algunes de les quals he acabat de formalitzar amb els anys, a partir de converses escadusseres a la taula familiar.

Li he explicat, per exemple, com els meus avis es varen conèixer i festejaven tot caminant pel “camí dels enamorats”, una via idíl·lica flanquejada de pins que segueix una línia costera de platges imponents per la seva bellesa, fins a les ruïnes gregues i romanes d’Empúries.

Havent nascut i viscut a Mèxic, és per a mi una experiència estranya romandre en aquest indret. Places públiques i carrers, els noms d’algunes botigues i, fins i tot, un parell de formacions rocoses del mar tenen el poder de remoure alguna cosa dintre meu que amb prou feines puc reconèixer. Com si fossin peces d’un

trencaclosques emocional, s'ajunten en silenci insinuant el que podríem anomenar un sentiment de pertinença a distància. I, això no obstant, m'agrada tant passar els estius aquí! Un racó profund i inexplicable de mi mateixa em diu que soc a casa.

Aquesta és la raó per la qual em va afectar tant que un diumenge de fa dos estius hagués viscut un incident que va caure veritablement com una bomba sobre la meva agradable estada.

El meu pare, el meu fill i jo vàrem fer un dinar amb una tia i la seva família. La meva àvia paterna, Anna Rouret, i el seu pare, Martí Rouret, eren germans. Havíem compartit un deliciós arròs negre en un dels bons restaurants del poble i, tornant a casa, ens vàrem aturar a la plaça de Pequín, que duu també el nom d'en Martí, qui va ser un destacat polític durant la República; un membre del cercle íntim del President Lluís Companys.

Vàrem decidir fer fotografies davant del grup al davant d'un petit monument dedicat a la memòria del meu oncle. Era un moment emotiu i significatiu. Hi havia tres generacions dempeus al costat de la discreta placa col·locada en una de les cantonades de la plaça, just al costat del lloc on hi havia hagut Can Rouret, la residència ancestral de la família.

En algun moment dels anys més durs de l'exili, aquella casa de pedra blanca va ser venuda i posteriorment destruïda. El nou edifici és una amarga metàfora visual del que va passar a tot el país durant aquells anys: és una monstruositat de rajola verda, exemple emblemàtic de les tendències arquitectòniques que varen assolir Espanya durant la dictadura de Franco.

Un home vell i coix va sorgir com si vingués del no-res i, de sobte, sense que ningú li digués ni ase ni bèstia, ens va preguntar si érem descendents de les persones que havien viscut en aquella casa.

Al dir-li que sí, vàrem obrir la porta a un exèrcit de foscos fantasmes que tornaren una vegada més a les nostres vides. Va veure l'oportunitat i la va aprofitar. Ens va disparar, sense embuts, dues velles històries que ja coneixíem.

La primera història fou la del bombardeig de l'Escala, el 23 de gener de 1939. Aquell matí sinistre quatre avions italians van llençar seixanta bombes sobre la petita vila. No era cap secret que Hitler i Mussolini estaven col·laborant obertament amb Franco per enderrocar la República. Però ningú entenia per què havien triat, per bombardejar-lo, un poble de pescadors indefensos que no oferia cap objectiu militar. Ells ja havien guanyat la guerra i onades de refugiats omplien els camins que conduïen a França.

Una de les bombes va caure a la mateixa plaça on érem llavors. Aquell matí més de set dècades enrere hi havia un munt de nens i nenes jugant. Fins i tot ara m'esgarrifo quan veig la llista de baixes, perquè gairebé la meitat eren menors de vuit anys. No és rar que l'esperit de la vila es fes miques aquell dia. La tragèdia va quedar ben gravada per diverses generacions i aquella tarda de diumenge també va arribar al meu fill.

Durant estades anteriors a l'Escala havíem parlat sovint amb persones que havien perdut familiars en aquell bombardeig. L'avi d'un amic, per exemple, estava visitant la seva germana quan els avions van agredir la casa. Ella estava protegida per la paret de la cuina, però quan el fum es va dissipar, el primer que va veure van ser les restes sagnants del seu germà...

El germà del meu pare, Guifré, tenia tres anys. Com cada matí estava jugant a la plaça poc abans de l'atac. La seva àvia devia mirar-se'l des de la finestra quan una germana d'aquesta va decidir portar-los a ell i a un altre nen, si fa o no fa de la mateixa edat —en Joan Torres—, al camp de futbol. Quan el parell de vaillets van tornar de la seva curta excursió, els cadàvers dels seus amiguets estaven dispersos per tot arreu.

La segona història que ens va engegar l'home de la plaça és un rumor, un mite que va marcar la meva fa-

mília d'una manera decisiva, com una maledicció que perfora les parets del temps: la culpa del bombardeig es va penjar a la nostra porta. D'acord amb la imaginació compartida del poble, alimentada segurament amb mala fe, el president Companys estava amagat a Can Rouret. Els avions anaven per ell i el meu oncle, que suposadament era a la casa també... És per això que érem culpables de les morts d'aquelles víctimes.

Les reaccions per aquest atac verbal al nostre clan van ser diverses. La meva tia va sospirar avorrida i no va dir res. Ha sentit la història tantes vegades... El meu pare, que és més emocional, li va dir quelcom a l'home aquell i va abandonar l'escena per evitar que la confrontació s'agreugés. Els ulls perplexos del meu fill em miraven fixament, buscant una explicació al seu abast.

Aquesta és la meva resposta, així quan creixi podrà veure com funciona la memòria col·lectiva quan s'amaneix amb la brutícia de la guerra i d'alguns homes i dones.

L'Escala, famolenca i atemorida per tres anys de violència brutal, així com per les notícies d'una repressió sense pietat sobre els vençuts, va tenir fills ansiosos de complaure els nous governants, que es van posar en contra de la meva família. Els van marginar d'una manera tan cruel que, fins i tot aquells que aparentment

no tenien res a témer, tard o d'hora van preferir tancar la casa i marxar cap a Mèxic.

S'ha demostrat que el President era camí de la Vajol en els moments que l'Escala era massacrada. Tothom ho sabia. Martí Rouret era a Barcelona organitzant la retirada del govern. Està ben documentat que la batuda va ser part d'una campanya per atacar els milers de civils desarmats que buscaven desesperadament refugi a l'altre costat de la frontera francesa. L'objectiu principal era causar pànic entre la població local.

Segons les recerques realitzades a l'Arxiu de l'Aeronàutica Militar a Roma, el matí d'aquell dia cinc avions van enlairar-se a la base de Mallorca per atacar el Port de la Selva, situat al nord de l'Escala. Els tres llocs formen una línia recta, però hi havia núvols cobrint l'objectiu. És per això que al tornar van decidir deixar la seva càrrega mortal sobre l'Escala. De fet, un informe mostra que el nom d'aquest poble va ser escrit amb llaipsis al costat de l'altre que era ratllat.

Més enllà de l'evidència, el que és veritablement pervers d'aquesta història és com una comunitat pot donar la culpa de l'agressor a la víctima. Jo no hi trobo cap connexió lògica, fins i tot suposant l'error que un peix gros hagués estat amagat en aquella casa. El

bombardeig d'objectius civils s'ha considerat sempre un crim de guerra i un insult a la decència humana.

La reacció local a l'atac és també una demostració claríssima de com funciona el totalitarisme: dona la culpa als oprimits per les atrocitats comeses pels opressors.

La història del bombardeig de l'Escala és una mostra de com el règim de Franco va gaudir, durant tantes dècades, de l'atribució d'assassinar persones innocents, mentre els supervivents els paraven l'altra galta i assenyalaven, en aquest cas particular, la meua família com a culpable.

La nit posterior a l'incident amb el vell vaig tenir un somni. Dins de la casa de rajola verda hi havia una piscina petita i immensament profunda. Talment com en un cenote maia es podia veure el fons distant a través de les seves aigües cristal·lines. Em vaig despertar amb la convicció transparent de conservar les arrels que em lliguen, igual que a la meua família, amb aquest lloc, i una clara intenció de sumar-me a la lluita per rescatar la memòria de la guerra civil.

Vaig començar per casa. Després d'un dia agradable a la platja, vaig portar el meu fill un altre cop a la plaça i li vaig explicar tota la història de l'atac. Vàrem trobar-hi el senyal d'on va caure exactament la bomba i vàrem parlar dels petits que varen morir en aquell atac absurd.

Parlàrem d'història i de política. Em va preguntar si Hitler, Mussolini i Franco eren cosins i si la nostra família era famosa a causa de la bomba.

Li vaig respondre que, encara que no fossin cosins, tenien les mateixes idees, però que, amb poques honroses excepcions, el món només ha condemnat els dos primers. I li vaig dir que, si no han estat necessàriament famosos, els membres de la nostra família han tingut el valor de lluitar contra aquestes idees de totes les maneres possibles.

El meu fill i jo vàrem parlar molt. Vàrem considerar el que junts podem fer per prevenir la guerra en el futur, així com que el càncer del feixisme es propagui de nou. I vàrem estar d'acord sobre l'orgull que sentim pels membres de la nostra família: els escriptors incansables i els valents soldats, els artistes d'avantguarda, les íntegres mestresses de casa i els polítics liberals.

I després d'una estona, quan la conversa ens va cansar i es va pondre el sol, vàrem estar d'acord que hi havia hagut prou històries aquell dia i el vaig portar a prendre un gelat.

Els geògrafs sempre ens recorden que els llocs encaixen amb el significat. Res més cert en aquest bell enclavament de la costa mediterrània; un indret estimat, carregat d'històries que ens visiten durant les vacances d'estiu. El meu fill té raó: les sentim sempre.

Nota: aquí hi ha algunes referències dels qui m'han ajudat a aclarir moltes coses:

Rafel Bruguera. “El bombardeig a l’Escala: Maleïda tramuntana”.

L’Escala. *Fulls d’Història Local*. Núm. 93. Febrer de 2007.

Lurdes Boix. “El bombardeig a l’Escala i Martí Rouret”. Girona.

El Punt. 2 de març de 2007.

Roser Reinyer. “L’Escala: buscant els perquè”. Girona. *Diari de*

Girona. 1 d’abril de 2009.